

	<p>Списание ЕПОХИ Издание на Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“</p> <p>Journal EPOCHI [EPOCHS] Edition of the Department of History of “St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo</p>		<p>Том / Volume XXXI (2024). Книжка / Issue 1</p>
---	---	--	---

DOI: 10.54664/LURT9297

Мира МАРКОВА* / Mira MARKOVA

Рец. Павлин Чаушев. *Охранителни и заключващи системи през XVII–XIX век. Материалната култура в контекст. Велико Търново: Ровита, 2022, 182 с. ISBN: 978-954-8914-45-1.*

A Review of: Pavlin Chaushev. *Security and Locking Systems in the 17th – 19th Centuries: Material Culture in Context. Veliko Tarnovo: Rovita, 2022, 182 pp., ISBN: 978-954-8914-45-1*

Предложената на вниманието на читателя монография е резултат от трайния интерес на Павлин Чаушев към проблемите на материалната култура, поставена в контекста на цялостната културна матрица на българите като се акцентира върху забравени технологии, умения и мотиви.

Монографията „Охранителни и заключващи системи през XVII–XIX век. Материалната култура в контекст. Велико Търново: Ровита, 2022, 182 с. ISBN 978-954-8914-45-1“ се фокусира върху изследване на непроучени проблеми в областта на материалното и нематериалното културно наследство чрез интердисциплинарен подход. Тя представлява задълбочено етнографско изследване в областта на традиционните системи за сигурност и заключващите системи в достатъчно дълъг исторически период. Състои се от уводна част, три глави, заключение и библиография, с общ обем 182 с. Разгледаните и анализирани като технологии средства за заключване и заключващи системи са поставени в контекста на икономическото развитие на българското общество в периода XVII–XIX, като чрез анализа са показани промените в стопанската конюнктура и възникналите предпоставки за икономическо възможване на немалка част от българите през XIX в. Предложените предпазни средства и превантивни мерки за опазване на богатствата се превръщат в декоративно-изящни акценти във вътрешното и външното оформление на пространството на дома на българина като стават белег за просперитет, но отразяват и финното чувство за естетика, както и сериозния технологичен напредък на българското общество.

Изследването се базира върху богат емпиричен материал като теренната работа е проведена от автора в периода 2009–2021 г. Проучени са запазените образци в градовете Велико Търново, Казанлък, Варна, Несебър, Арбанаси, Елена и светите обители – Рилски манастир, Бачковски манастир, Преображенски манастир, Мердански манастир, Плаковски манастир и др. Едновременно с това се прави съпоставка с музейните образци, които се съхраняват в

* **Мира Маркова** – доктор, професор, декан на Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“; България; @ miram@uni-sofia.bg

колекциите на музеите в градовете Велико Търново, Горна Оряховица, Трявна, Шумен, Русе, Ловеч, Казанлък, Пловдив, София, Монтана, Враца, Берковица, Чипровци, Видин, Лом, Разград, Шумен, Варна и др. В настоящото издание влизат най-характерните, подбрани от архивите образци на заключващи системи от периода XVII – XIX в. Акцентира се на механизмите на действие и едновременно с това се обръща внимание на декоративните украси, щемпели и символи.

Първа глава „Сигурност и заплахи за хората“ е посветена на сигурността и заплахите за хората и тяхното имущество. В нея са разгледани по-подробно традиционните 20 системи за сигурност от гледна точка на произход, технологични влияния и символи. Обръща се внимание и на религиозните обреди и народните вярвания на Балканите като интуитивни връзки със следването на системите за опазване на ценното имущество. Направените връзки показват дълбоко познаване на народната култура в нейната цялост и неподправени внушения.

Във втора глава „Анализ на основните видове охранителни и заключващи системи през XVII – XIX в.“ са разгледани детайлно основните видове заключващи системи през посочения период, които са характерни за територията на България. Те са класифицирани в зависимост от своята конструкция и предназначение. Разглеждат се подробно ключалки, катинари и каси сандъци, както и укрепени къщи кули със залостващи портици. Фокусът върху този елемент от материалната ни култура е оригинален подход на автора да представи художествените характеристики на елементи от бита, които за носителите на културата имат чисто утилитарни функции.

В трета глава е направен семантичен анализ на изображенията, които се срещат върху заключващите системи. Те имат дълбоко символно значение и определено изпълняват важна апотропейна функция в доиндустриалната култура. Изборът на сюжетите не е случаен. Той е подчинен на богатата народна и религиозна традиция, чиито корени авторът проследява в исторически контекст и хронология. Несъмнено в основните композиции се разкриват религиозни символи и знаци – най-вече стилизирани кръстове, ластари, лаврови венци. Освен религиозните изображения често се срещат и народни мотиви като змия (ламя, змей), птици и многобройни растителни и геометрични орнаменти, чиято символика е многократно интерпретирана в научната ни литература, но Павлин Чаушев предоставя свои аргументи върху характеристиките и значението на анализирания мотиви.

В хода на изложението доц. Чаушев показва българските специфики при разглежданите производства и крайни продукти, като откроява европейските и източни влияния при технологичните процеси и орнаментика. Показана е еволюцията на майсторските умения и опит. Развита е тезата, че ръчните и практично-художествени умения на занаятчиите съобразно пазарите и търсенето постепенно допринасят за нови начини на производство. Обърнато е и внимание на занаятчийските гилдии, доколкото за дълъг период от време производството на заключващи системи е строго регламентирано. Постепенно производството се пренасочва към потребностите на населението в онези средища, които започват да развиват градски елементи в своята култура, по този начин в разглежданата монография се поставя и акцент върху градската икономика в епохата на Възраждането и развитието на градовете по българските земи в онази епоха. Именно този тип култура опосредства бъдещото модерно развитие на обществото ни след Освобождението.

Авторът подлага на типологичен анализ съществуващите през XVII–XIX видове охранителни и заключващи системи. Ценен е анализът на изображенията върху заключващите системи. Представени са неизвестни творби на местните майстори ковачи от XVII–XIX в. с фокус върху ключалки, каси сандъци, катинари и др.

В контекста на състоянието на музейните сбирки и колекции в страната, Павлин Чаушев поставя въпроса за липсата на дигитализация на повечето музейни сбирки, в които се съхраняват много образци на старинни ключалки, катинари и каси сандъци от разглеждания период. На дневен ред се посочва липсата на лабораторни изследвания, реставрационни

процеси и популяризация на това специфично културно наследство. Това поставя изследването и в контекста на съвременната музеология като интердисциплинарна наука.

Предложеното изследване е оригинално и актуално в контекста на общата концепция на локалното и специфичното в общото европейско културно пространство. Технологичните знания свидетелстват за нивото на общата материална грамотност и умения на едно общество в процес на трансформации и развитие като са потърсени и културните влияния върху българите по отношение на разгледаните елементи на материалното и нематериално културно наследство.

Безспорно монографията на Павлин Чаушев запълва ниша в родната историография като предлага съвременен поглед върху българската народна култура.